

I

Aj československá filozofia moderných dejín utrpela v minulom období ťažké otrasy a zvraty a vstupujeme do päťdesiateho výročia našej republiky s ťažkými záväzkami. Zmysel nášho domáceho diania možno pochopiť len v rámci európskych a svetových prúdov, v ktorých sa odohráva zápas dvoch diametrálne odlišných a od základu protichodných životných koncepcií, je to tragické vyhrotenie veľkého intelektuálneho a mravného dualizmu európskej kultúry.

Celý náš moderný život stojí — či si to už uvedomujeme alebo nie — na najpokrokovejších zložkách filozofie 18. a 19. storočia, opierajúcich sa zas o najlepšie myšlienky a vymoženosti predchádzajúcich epoch. Táto filozofia húževnato zápasí o nový vek *rozumu a morálky*, o vek víťazného, k stále väčšej vnútornej slobode a demokracii pokračujúceho, budúceho rozumu a prísnej etickej väzby a normy, ktorú nemožno bez straty na cti porušiť. Ľudský duch zbavuje sa svojich dovtedajších tyranských, v každom pokroku a prehlbovaní ho brzdiacich poručníkov, totiž dogmatického cirkevného i štátneho absolutizmu 17. storočia a nachádza v 18. a 19. storočí presvedčivejšie a pravdivejšie kritériá v svojom vlastnom ľudskom živote.

Táto filozofia znamená v svojich najlepších zložkách druhú veľkú reformáciu európskeho ducha, nádhernú obnovu a rozkvet celého európskeho života, a to najmä tým, že správne postrehla celkovú životnú výstavbu a jej štruktúru, a preto potom prináša vo všetkých noetických, takisto ako spoločenských a politických oblastiach, nové životné koncepcie. Tvárou v tvár nekonečnému tvorivému kozmickému bohatstvu dobre poznala, že túto vesmírnu dielňu organizácie od hmoty až k duševným činnostiam nemožno ináč teoreticky zvládnuť ako rozumom; a takisto, že v mohutnej polyfónii najrôznejších síl a pri antagonizme jednotlivých akcií musí tu byť nejaká vyššia záväzná mravná väzba, bez ktorej by ľudský život stál večne na piesku, zvrhoval by sa na chaos, na bytie iba živočíšne. Rozum a etika stávajú sa tak v tejto filozofii základnými piliermi ľudského života: rozum ako najvyššia poznávacía inštancia, morálka ako najvyššia väzba všetkého nášho praktického konania so všetkými ekonomickými a sociálnymi dôsledkami. Tieto poznatky mali potom aj ďalekosiahly, ba priam revolučný vplyv na usporiadanie ľudskej spoločnosti i na celkovú koncepciu ľudských dejín.

Lenže dejinný prúd nie je nikdy jednosmerný a homogénny a už uprostred tejto prirodzenejšej, jasnejšej a najmä mravne opravdivejšej životnej koncepcie sa roztvára v európskej kultúre hlboká priepasť, nepreklenuteľný rozpor, ktorý postupne silnie, dramaticky sa zauzľuje a napokon sa tragicky vyhrocuje v dvoch svetových vojnách, ktoré pripravili Európu o materiálne, intelektuálne aj morálne

* K 50. výročiu zrodu Československa.

prvenstvo. Tieto protichodné sily čerpajú svoje mocné podnety jednak z iracionalistických tiež mladého Rousseaua, ktoré mali na ďalší vývin európskeho ducha, najmä na nemeckú filozofiu dejín, veľký vplyv, jednak z morálneho dualizmu nemeckej idealistickej filozofie v koncepcii štátu a napokon aj z paralelne s ním prebiehajúceho dualizmu ekonomického procesu. Tieto reakčné sily stoja v príkrom a nezmieriteľnom protiklade ku kladným intelektuálnym, spoločenským a mravným výbojom modernej pokrokovej životnej koncepcie.

Lebo Rousseau vidí — aby som len stručne naznačil povahu týchto protichodných síl — v novodobom všestrannom duševnom, najmä intelektuálnom rozvoji človeka, v pokroku civilizácie, v rozkvetení umení a vied len neblahý úpadok, a to tak fyzický ako aj duševný a najmä mravný, proti čomu za jediný liek pokladá návrat k drsnému, ale „zdravému“ primitivizmu. Lebo umenia a vedy i uhladenejšie mravy nepochádzajú podľa neho z našich dobrých vlastností, ale z našich necností, chýb a nepravostí, slovom z našich nerestí, a preto civilizácia, vzdelanosť, kultúra znamenali vo všetkých časoch všestranný úpadok. Rousseau by chcel zvrátiť hlavnú opornú os tohto pokroku, keď varuje pred samou pravdou. Lebo vedecká tvorba skrýva podľa neho len nebezpečenstvá a falošné cesty: jej omyly sú tisíc ráz nebezpečnejšie, ako je užitočnosť pravdy. Kto ju naostatok hľadá celkom úprimne, podľa akých kritérií ju možno správne posúdiť, a keby sme ju náhodou aj našli, kto ju bude vedieť dobre použiť? Viacej, neužitočné knihy, ktoré nám hodlajú navždy uchovať podobné nebezpečné snenia, by sa mali — *páliť!* Rousseauovým ideálom je nevedomosť, stav divochov, kde telesné cvičenia a vojenské cnosti nevädnu a kde záhaľčiví ľudia netravia svoj život spormi o najvyššie dobro a cnosť: tento stav divochov je pravou mladosťou sveta a všetky neskoršie pokroky viedli len k schátranosti druhu! — Aký to nezabudnuteľný podnet pre neskorších nemeckých sofistickýchprehodnocovateľov!

Proti rozumu a nad rozum sa tu stavia inštinkt, primárny pud, fyzické zdravie a sila, proti vzdelanosti nevedomosť, proti civilizácii a kultúre primitívne barbarstvo, proti zušľachťovaniu hrubá drsnosť, proti pokroku a poriadku skok naspäť k prvotnému temnému chaosu — základy moderného iracionalizmu a sofistiky, ktorá hľadá posledné storočie, sú tu už položené. Stačí ich výsledky, vyvierajúce z násilného protikladu vitálneho a duševného života, len plne využiť či zneužiť.

A skutočne aj po odznení idealistickej filozofie, ale už aj v nej, prichádzajú hlbokomyseľní i najhrubší „prehodnocovatelia všetkých hodnôt“, ktorí zosilňujú tento iracionalistický prúd a vzdávajú jeho vlny do nebezpečného príválu. Stirnerov solipsizmus so svojím bezohľadným „ja“, ktoré pozná len vôľu k moci a násiliu, je neblahou predzvesťou všetkého ďalšieho prehodnocovania. Stále zreteľnejšie sa postupne kryštalizuje nový mýtus, mýtus života, a to života mocného, silného, vitálne zmnoženého, ktorý zdanlivo poráža staré konvencie, s nimi však aj všetky vyššie hodnoty vôbec. Nietzsche už otvorene prikyvuje omylu a ilúzii, ak sú vývoju života užitočné; prikyvuje hriechu i zlu, ak tieto inštinkty môžu zmnožiť vitalitu človeka. A keby pravda, cnosť, dobro a všetky človekom dosiaľ uctievané a uznávané hodnoty mohli byť životu škodlivé, povie Nietzsche vede aj morálke svoje kategorické veľké NIE! Nie duševné hodnoty, ale vitalizmus

výlučne biologisticky chápaný sa stáva najvyšším kritériom života a z neho potom vyplýva aj nová morálka. Monogamia brzdí celý vývin a je škodlivá, treba zaviesť polygamiu a racionálne pestovať najzdatnejší ľudský druh, lebo v osudnom zápase národov by podľahol ten, ktorý by nevynikol nad iný národ svojou vitalitou. A z tohto vitálneho nadbytku sa potom už prirodzene vojna nejaví ako zlo, naopak sa ospevuje, ba sofisticky zdôvodňuje, a to biologicky, kultúrne, mravne, nábožensky aj metafyzicky! (Max Scheler) Filozofia života 19. a 20. storočia končí sa v Nemecku filozofiou smrti.

Ale ak je sila, fyzická sila, zdravie, musí byť táto sila aj právom, ba stáva sa aj morálnym ospravedlnením: okrem rousseauovského intelektuálneho rozporu vnáša tento hlboký mravný dualizmus do modernej európskej kultúry najvyhrotenejšie Hegel, a to v svojej koncepcii štátu. Pre všetkých hlásateľov vôle k moci najrôznejších odtieňov a ideológií bolo jeho chápanie nevyčerpatelným prameňom. Štát je mu síce na jednej strane súhlasne s osvieteniami mravnou skutočnosťou, realizáciou ducha, slobody a skutočnosťou mravnej idey; na druhej strane je mu však štát moc a štáty vyhlasuje za celkom autonómne, samostatné mocenské totality, ktorých vzájomný pomer je iný ako morálny a súkromnoprávny, totiž výlučne — mocenský, nepodliehajúci vyšším mravným väzbám. Hlboký rozpor v koncepcii ľudskej spoločnosti je tu zrejmý: *popri a proti najvyššej mravnej väzbe kládie sa ako rovnako oprávnené iné kritérium, kritérium sily a moci.*

A z tohto mocensky totalitného chápania vyplýva mu potom dôsledne aj úplná podriadenosť jednotlivca štátu. Štát má totiž podľa Hegla vnútri absolútnu moc nad všetkým jednotlivým a zvláštnym, absolútnu moc nad životom, majetkom, právom i *zmýšľaním* jednotlivcov a jednotlivec je povinný obetovať štátu všetko. Z tohto chápania vyplýva mu potom aj ľubovôľa vo vzájomných vzťahoch štátov medzi sebou. Zmluvy nemajú záväznú platnosť a nad štátmi niet sudcu, ktorý by rozhodol, čo je právo. Štáty stoja proti sebe v *prírodnom stave* a spory medzi nimi možno riešiť len vojnou. Ak sa nerešpektuje vyššia etická väzba, hovorí sa už zato v tejto koncepcii o mravnom momente vojny a najtvrdšom zaobchádzaní s nepriateľom. Čiže nie až roku 1939, ale už v dvadsiatych rokoch minulého storočia nájdeme u Hegla dokonalý pôdorys totalitného štátu aj totalitnej vojny. Heglovi je teda štát na jednej strane realizáciou ducha, na druhej strane súčasne zriadením — *vojenským*. Právo má len vládnući národ, ktorý je nositeľom sveto-dejného ducha, a proti nemu sú ostatné národy *bezpráve*. Priepastný mravný dualizmus, ktorý sa roztvára na sklonku idealistickej filozofie a v nej už pramení, je nepreklenuteľný a nebol ani v európskom živote prekonaný.

Keď si všimneme okrem intelektuálnej a morálnej oblasti aj dôležitý ekonomický proces so všetkými sociálnymi dôsledkami a rozpormi, nájdeme tam takisto celkom obdobný dualizmus. Ak sme na jednej strane svedkami hromadenia veľkého bohatstva životných vymožeností, najmä zásluhou prírodných vied, mení sa na druhej strane v prvej priemyselnej revolúcii celý výrobný proces s obdobnou totalitárnou strohosťou na mechanické fatum, kde človek bol premenený na odosobneného, odludšteného robota, ktorý sa potom vzpiera proti každému vyššiemu životnému poriadku vôbec. Nádejnejší obrat nastáva až v poslednom čase

s druhou vedecko-technickou revolúciou, kde sa socializmu naskytáva možnosť korekcií doterajšieho vývinu. Dosiaľ však klesal živý jednotlivec vo všetkých týchto najzávažnejších oblastiach z tvora všestranných sklonov a schopností iba na od cudzené, zvecnené kvantum.

Čo teda znamenajú tieto pramene hlbokého vnútorného rozporu modernej európskej kultúry, ktoré sa potom vyhrotili s takou bezohľadnou priamočiarosťou? Ak sme povedali, že v štruktúre pokrokovej filozofie 18. a 19. storočia sú jej centrálnymi piliermi rozum a etika v tom najširšom celospoločenskom zmysle, potom naznačené protichodné sily neznamenajú nič viac, ale ani nič menej ako zvrátenie týchto základných hodnôt filozofie, ktorá doteraz najlepšie postihla celkovú výstavbu skutočnosti a ľudského života: *je to negácia rozumu, kultúry a morálky v prospech nižších vitálnych, pudových, utilitárnych, mocenských zložiek. Proti rozumu a nad rozum sa stavia nevedomosť, inštinkt, bezprostredný zážitok, pud, proti morálke — právo silnejšieho.*

My sme celým svojím novodobým úsilím od nášho obrodnenia aj cez dočasné poklesy stáli, a to uprostred monarchickej a feudálnej sústavy, svojou demokratizáciou, riešením národnostnej, sociálnej a morálnej otázky na strane kladných, pokrokových a humanitných síl, a preto sa mohlo Československo roku 1918 po každej stránke opäť zaradiť medzi slobodné, vyspelé národy, čo sa nám aj všeobecne uznávalo. Nemožno však zabudnúť, že v každom človeku, a teda aj v každom spoločenstve, sú popri pozitívnych aj záporné a deštruktívne sily — ide o to, ktoré pripustíme ako dominantné — a nebyť Slovenského národného povstania a tohoročnej jari, boli by sme sa našli najprv v súčinnosti s nacistom v rámci slovenskom, potom kultom stalinského totalitarizmu v rámci československom na opačnej strane barikády, na strane negatívnych síl, proti ktorým sme celou svojou minulosťou účinne bojovali, čo by znamenalo nielen zvrátenie celej našej tradície, ale aj najpokrokovejších demokratických a humanitných výdobytkov moderných čias.

II

A pri federatívnom usporiadaní nášho štátu ide o to, aby sa aj slovenská národnostná otázka nedostala opäť do jednostranného nebezpečného výkyvu. O presnú definíciu národnosti sa márne mnohí pokúšali, lebo to nie je nič hotového, statického, ustrnutého, raz navždy daného, lež otvorený mnohostranný proces, ktorý stále narastá a naplňa sa novým obsahom. Ani to nie je otázka len teoretická, ale aj vôľová. Preto aj slovenská otázka prešla v svojom historickom vývine bohatou škálou najrôznejších, často aj protichodných a extrémnych koncepcií. Národ je v súčasnosti morálny organizmus a podľa jeho civilizačného a kultúrneho prínosu posudzuje sa aj jeho dejinná hodnota.

Najlepšie riešenie národnostnej otázky prinieslo už naše národné obrodnenie, a to tým, že výborne postrehlo základný filozofický problém moderných čias, t. j. vzťah subjektu a objektu, častí a celku, že totiž skutočnosť sa neprestajne diferencuje, ale súčasne aj sceluje, integruje. Všetky naše nedorozumenia vyplývajú predovšetkým z nepochopenia tohto základného poznatku, že vývin sa odo-

hráva v súčasnom protipohybe diferenciácie a integrácie. Naše národné obrodenie postupovalo v Čechách od človečenstva a humanity k slovanskosti a českosti (Kollár, Šafárik, Palacký), na Slovensku celkom obdobne od človečenstva a humanity k slovanskosti a slovenskosti (Kollár, Šafárik, Štúr). Ale naši obrodenci dopĺňali tento diferenciačný proces vždy a dôsledne aj potrebnými integračnými zreteľmi, najbližšími väzbami československými, ďalej slovanskými a najvyšším kritériom im vždy zostávajú kultúrne, mravné, všeludské hodnoty, ktorým podriaďujú — na rozdiel od iných, aj veľkých národov — každý nacionalizmus.

Naše obrodenie, české i slovenské, v ktorom slovenskí obrodenci sú aj českými buditeľmi a naopak, čerpá z tých istých myšlienkových prameňov, z najpokrokovějších ideí osvietenskej a klasickej filozofie, čiže — ako to formuloval Masaryk —, že „v opozícii proti absolutizmu protireformačného Rakúska sme sa v 18. storočí priklonili k ideálom osvietenstva a francúzskej revolúcie; pokrokové idey Západu sa stali vedúcimi myšlienkami nášho národného obrodenia“. A tieto idey znamenajú naozaj hlbokú obrodu a laicizáciu európskeho ducha, lebo postavili proti baroknému, zászvetnému univerzalizmu nový, pravdivější a zemitó nádherný humanitný univerzalizmus, opretý o ľudský rozum a demokraticky činorodý. Proti hobbesovskému a heglovskému mechanizmu štátnej moci vyrastá v tejto myšlienkovkej dielni postulát štátu ako mravného organizmu ľudskosti a práva. Naše obrodenie vyrastá teda zo spoločných myšlienkových koreňov, prebieha na tej istej ideovej základni, vzájomne sa čo naj dôvernejšie prelína, a tým je aj postavenie našich národov organicky správne včlenené do polyfónie ostatných národov, do svetových dejín. Sláva našich obrodencov spočíva v tom, že tieto zákonitosti už plne pochopili, čím rozhodli o našej celkovej orientácii, a ich vyriešenie národnostnej otázky nebude tak ľahko prekonané nijakou lepšou koncepciou.

Teda nie až roku 1918, ale už v našom obrození i pri jazykovej odluke treba vidieť opäť naše osudové, dejinno-filozofické stretnutie československé: len preto sme mohli aj napriek rôznym podmienkam vývoja po obrození, najmä na Slovensku neblahým, dospieť roku 1918 k rovnakému cieľu. Československý štát nevznikol preto z nejakého neporozumenia národnostnej otázke, prípadne z jej skresľovania a falošných ideí, či dokonca z podvodu (ako nám to pre svoje účely vykrikovali Mussolini a Hitler — a nielen oni), ale z totožnej filozofie dejín a jasného vedomia, že nad dvoma vetvami či dvoma národmi, českým a slovenským, (pričom sa ani jeden z nich nepopiera!) je živé cítenie národnej československej jednoty ako nadriadenej väzby, ako to najlepšie dokazuje májová Mikulášska i Martinská deklarácia z 30. októbra 1918. To sú historické fakty, ktoré nik nemôže zvrátiť. Preto aj čechoslovakizmus znamenal pre nás len označenie nášho národného a štátneho spoločenstva popri diferenciácii, ktorá je zahrnutá už v pojme. Pejoratívny zmysel mu dodali už ľudáci a neviem, prečo by sme to mali po nich preberať, keď prípadné nesprávne náhľady možno označiť pravým menom a nie našou štátnou väzbou. *Výkyvy a roztrhnutie živého československého organizmu môžu nastať len tam, kde sa poprie táto spoločná filozofia dejín (ako za slovenského štátu), kde sa poruší harmónia vytvárajúca reálnu korelatívnu súhru a jednostranne sa presadzuje len integračné alebo diferenciačné hľadisko. To všetko sme museli prežiť a pretrpieť a nechcem tu na to spomínať.*

Lenže okrem oprávnených sťažností v poslednom období (hoci dnes každý školák vie, že to neboli chyby našich národov, ale systému a ľudí, ktorí spravovali naše spoločenstvo) tejto jari sa opäť ozvali aj neoprávnené izolacionistické hlasy — vari bolestnejšie ako v rokoch 1938—1939 —, pri ktorých sa preto musím pristaviť. Tak sa popredný slovenský spisovateľ nazdáva, že slovenský národ mal stratíť historické povedomie svojej osobitosti a že sa mal počeštiť. Popredný slovenský sochár zas vraví, že sme postihnutí trpkým osudom, že český národ nám síce na začiatku poskytol cennú pomoc, je však hrubým previnením tohto národa, že z pozície svojich predností, z poskytnutia bratskej pomoci chce ako odmenu podriadenosť, poslušnosť, vlastníenie. Niet ospravedlnenia, že nám to nezapríčinil celý národ, keďže to robili jeho predstavitelia. (!) Tak sa Slovensko v tomto štáte stalo opozíciou z pocitu dokázateľnej krivdy — vo všetkých oblastiach. (!!)

A končí svoj výlev týmto apelom: Rešpektujte naše predstavy a majte k nim úctu. Vždy sme ju veľkryso a úprimne preukazovali vám — čo z tejto reči ani z našich skutkov nijako nevysvitá. A opäť mladý spisovateľ: Národ — veď toto slovo znie na Slovensku ešte dnes ako hudba pod ľadom a boli časy, keď sme sa pri vyslovovaní vlastného mena obzerali dookola, akoby sme boli povedali niečo neslušného — a nebolo to tak dávno. Pod akým zlým obojkom nám ošediveli vlasy? Pod obojkom národa žijúceho v ponižujúcom postavení tretinových kvót (!!!), kde sa mu veci, patriace k základným ľudským právam, neustále predkladali ako vysokomyselný dar niekoho iného a vyžadovala sa za to od neho neustála vďačnosť. Štátu nijako neprospeje, ak sa vyše tretine jeho obyvateľov nepretržite zdôrazňuje, že v ňom nie je celkom doma, že je tam ubytovaná ako podnájomník a že sa teda má správať ako podnájomník: nenápadne, nenáročne a opatrne. (!) — Azda to stačí a bolo by zbytočné hromadiť ďalšie veľmi početné podobné hlasy až po demagógiu s nerovnoprávnym postavením, menejcennosťou a genocidou Slovákov za prvej republiky. Veď závadou je už aj Komenský, uctievaný celým kultúrnym svetom, v názve bratislavskej univerzity. Navrhovalo sa meno Štúrovo, ktorý vraj pripravil *kultúrnu rozluku s Čechmi* (ten naopak pred ňou vehementne varoval, ale taká je znalosť jeho diela). Ináč vraj môže vzniknúť dojem, že Slováci v svojej minulosti nemajú osobu, po ktorej by si mohli pomenovať najvyššiu školskú ustanovizeň, a preto si ju musia vypožičať z iného národa.

Uvádzam tieto hlasy odporujúce celej slovenskej *skutočnosti*, ktoré boli často vyvrátené a uvedené na pravú mieru (naposled veľmi vecne dr. Ivanom Dérerom a doc. dr. Jánom Mlynárikom), len preto, aby som ukázal ich spoločné chybné východisko v národnostnej otázke a z toho potom vyplývajúce aj chybné hodnotenie, že totiž predpokladajú nejaké absolútne „samobytné národy“, že národnostnú otázku proste *zabsolutizovali* (obdobne ako Hegel štát). Tak to v skutočnosti nie je — a najmenej už v československom prípade, kde jazyková i mentálna príbuznosť je bližšia ako napr. u severného a južného Nemca, Angličana, Francúza, Španiela či Taliana. Tu sú tie „fiktívne, falošné idey“, a preto musím aspoň naznačiť názory, ako sa vinú od nášho obrodenia, ktoré túto otázku domysleli lepšie.

Už Kollár vraví — a jeho slová treba brať veľmi vážne —, že človek nemôže

ukončiť svoju výchovu uprostred svojich štyroch stien ani kmeň v zemských hraniciach: ľuďmi a národmi v najkrajšom slova zmysle stávame sa až predstavou ľudského celku, bez ktorej zostávajú jednotlivci len deťmi, národy a kmene barbarmi. Kmene a národy, uzatvárajúce sa pred vplyvmi ostatných a pred stykmi s nimi, sú ako obydlia, do ktorých neprichádza čerstvý vzduch. Preto aj sláva národa nespočíva v jeho početnej veľkosti, v jeho robustnej tvárnosti, vytrvalom zdraví a podobne, ale v jeho morálne-intelektuálnej veľkosti, v duchovnej tvorivosti a samostatnosti, v láske a vážnosti, ktorých sa mu dostáva, a v jeho spojení s ľudstvom a svetovými dejinami. Lebo človek, kmeň, národ, ktorý okrem seba nič nemiluje, nemôže už ani seba milovať.

A T. G. Masaryk v súvislosti s národnostnou otázkou vraví: Ako aj najsilnejšie individuum nemôže postačiť sebe samo, žijúc nielen svojou silou, ale aj tým, že je členom nejakej obce a spoločnosti, tak aj národ je členom ľudstva a nevyhnutne žije nielen svojím životom, ale do istej miery aj životom iných národov. Vidíme, ako v histórii stále pokračuje organizácia celého ľudstva ako celku — „svetová centralizácia“ Palackého —, ale ako sa súčasne časti tohto ľudstva individualizujú, diferencujú. Každé individuum je centrom a zároveň perifériou, neprestajné je organizovanie medzi individuiami, masami a veľkým celkom. A Masaryk ďalej zdôrazňuje, že táto centralizácia a autonomizácia, resp. nacionalizácia a internacionalizácia je jeden a ten istý proces.

A ďalej F. X. Šalda (a prirodzene veľa iných), ktorý sa k tejto otázke po celý život vracal: Národnosť je mravná vlastnosť a hodnota, heroizmus odvahy a gravitácia srdca. Byť národným znamená vziať dobrovoľne na seba bremä pravdy a jej utrpenia. Národ a národnosť sú formou kultúry a ľudskosti, prostriedok, ktorým sa účastníme v svetovej dráme.

A Ortega y Gasset to celkom konkrétne rozviedol, keď pripomína, že keby sme dnes zväžili svoj duchovný obsah, názory, pravidlá, želania, domnienky, zbadali by sme, že väčšinu toho všetkého nečerpá Francúz zo svojho Francúzska, ani Španiel zo svojho Španielska, ale zo spoločného európskeho imania. Keby bol podľa neho možný pomyselný pokus a keby sme sa podujali žiť iba z toho, čím sme ako ľudia svojho národa, a keby sa nám odňalo všetko, čo máme zo svojich zvykov, myšlienok a citov od ostatných národov pevniny, pojala by nás hrôza. Ukázalo by sa, že je nemožné žiť len z toho, čo by zostalo: že štyri pätiny nášho najvnútornejšieho imania sú bezmenným európskym majetkom.

Takto sa u nás od obrodzenia domýšľali najzávažnejšie dôvody nielen pre otázku národnú, ale aj medzinárodnú. To neznamená podceňovanie národnostnej otázky, naopak, cesta vedie len cez ňu. Ako najvyspelejší jedotlivec bude najplodnejším členom kolektívu, tak aj najvyspelejší národ je najplatnejšou zložkou ľudského spoločenstva. Národnostná otázka bola, je a bude ešte dlho formujúcim elementom národných skupín, ide len o to, aby sa popri tejto diferenciačnej tendencii nezabúdalo na rovnako potrebné vyššie, integračné väzby, a to najmä na tie najbližšie — obzvlášť v dnešnom svete dynamicky smerujúcom k väčším integračným celkom —, čo neznamená zneuznávanie národnosti, lež jej zmoženie a umocnenie. Aj dnešný dôraz na dôslednú realizáciu sociálnej otázky nemôže byť nijako

v rozpore s národnostnou otázkou, znamená naopak jej reálne prehlbenie. Pravda, vieme, že národnostnú otázku možno riešiť „až po odtrhnutí“, dokonca sme to prežili v neblaho známej variante „i za cenu republiky“, lenže sme na to krvavo doplatili a vždy by sme doplácali, v budúcnosti ešte osudnejšie, lebo natrvalo.

Ak by sa teda federácii podarilo vyriešiť praktické otázky politické, ekonomické a iné (čo nie je vždy ľahké ani v rodine, tým menej v ľudskej spoločnosti), musí vždy ešte stáť nad českým a slovenským národom vyššia organická jednotiacia československá väzba citová, historická, národná, kultúrna, mravná, štátna, slovom celkovo filozofická. Ako jednotlivec sa môže realizovať len v spoločenstve, tak možno aj národnú sebarealizáciu dosiahnuť len v spolupráci s ostatnými, predovšetkým s najbližšími. Pre vnútornú náplň tejto jednoty preto musia vždy zostať aj české dejiny a literatúra, česká hudba a výtvarné umenie, česká mysliteľská tradícia i hospodárske a spoločenské procesy najvlastnejším slovenským národným majetkom, takisto ako všetko slovenské zas nepostrádateľnou súčasťou českosti. To je aj naša nesplnená veľká výchovná úloha. Treba rátať s tým, že odstredivé pokusy o izolacionistické oddelovanie a vzdalovanie stále budú (hoci na ne dal práve v poslednom čase všetok československý ľud jedinečnú historickú odpoveď!), ale každý podobný pokus by bol násilný rez do živého organizmu, nesmierne obojstranné ochudobnenie a postupne nebezpečné odcudzovanie, ktoré nás už dostatočne ohrozilo.

Vyšli sme v našom obrození zo spoločných celoživotných koncepcií vtedajšej najpokrokovejšej filozofie, dospeli sme aj cez rôzne historické podmienky po tisícročí opäť k spoločnému štátu, dnes je náš zväzok ešte stimelenejší socializmom, ak nemá preto Československo stáť na vratkých, len formálnych základoch, prípadne kráčať k ďalším dualizmom a rozchodom, musíme mať po tragických skúsenostiach posledných tridsiatich rokov pri všetkej potrebnej diferenciácii do budúcnosti aj jednotnú filozofiu dejín, zodpovedajúcu našej duchovnej tradícii a súčasnosti. Lebo skúšky dejín nie sú zďaleka ešte skončené, ako sme to videli už v minulom storočí, roku 1918, 1938, 1945 a napoleď aj v týchto mesiacoch. Aby sme v nich úspešne obstáli, bude v živelné prebiehajúcim svetovom procese s populačnou explóziou a druhou vedeckotechnickou revolúciou veľmi potrebné aj pevné *československé* uvedomenie. Do päťdesiateho výročia republiky vstupujeme teda vo všetkých oblastiach s ťažkými a všestrannými *obrodnými* záväzkami.

ЧЕХОСЛОВАЦКАЯ ФИЛОСОФИЯ ИСТОРИИ

Светоплук III т у р

В борьбе против церковного и государственного абсолютизма XVII века передовые представители философии XVIII и XIX вв. ведут бой за эпоху разума и морали, которые становятся краеугольным камнем современной Европы: разум, как высшая инстанция познания, мораль, как высшая связь наших поступков со всеми последствиями демократи-

зационными, экономическими и социальными. Этому общему разряжению содействовало также чехословацкое национальное возрождение в конце XVIII и начале XIX века, исходящее из этой философско-исторической основы.

Но уже внутри этой более ясной концепции возникают отрицательные силы, для которых сильным толчком послужили, с одной стороны, иррационалистские тезисы молодого Руссо, оказавшие большое влияние на дальнейшее историческое развитие, прежде всего на немецкую философию истории и ее софистическую переоценку всех ценностей, с другой стороны, моральный дуализм немецкой идеалистической философии понимания государства (Гегель) и, в конце концов, параллельный с ним экономический дуализм. Разуму противопоставляется и даже ставится выше него инстинкт, первичный инстинкт, чрезмерная грубость, морали — право более сильного. Это неустрашимое противоречие двух совершенно противоположных концепций жизни все больше и больше росло, так что в конце концов оно вылилось в две мировые войны.

На протяжении всего нового периода мы стояли на стороне положительных, передовых и гуманистических сил и поэтому в 1918 г. Чехословакия могла опять стать в ряды свободных и развитых народов. Поэтому Чехословакия не возникла как какое-то искусственное государство (*Kunststaat*, как это называет Голо Ман), а как философско-исторически сознательный антипод монархических, автократических и тоталитарных концепций.

В последнее время у нас тоже были периоды упадка, но Словацкое национальное восстание 1944 года и период после января 1968 г. опять подтверждают нашу положительную и передовую философию истории. И сегодня, при федеративном государственном строе, национальный вопрос в Чехословакии нельзя понимать как изоляционизм и сепаратизм, а как взаимное дополнение и обогащение. Со времен национального возрождения национальный вопрос у нас всегда решался в согласии с интересами международной политики и высшим критерием для нас остаются ценности культурные, нравственные, социальные, общечеловеческие, в зависимости от которых мы ставили — в отличие от других, даже великих народов — каждый национализм. Чехословацкая философия истории и впредь будет проникнута этим духом.

THE CZECHOSLOVAK PHILOSOPHY OF HISTORY

Svätopluk Štúr

The progressive parts of the philosophy of the 18th and 19th century struggle with the church and state absolutism of the 17th century for the new age of *reason and morals* which become fundamental pillars of modern Europe: reason as the highest knowing capacity, morals as the highest structure of our doing with all democratizing, economic and social consequences. This general relaxation enabled also the Czechoslovak national revival at the end of the 18th and at the beginning of the 19th century, which takes place on those philosophical historical bases. In the middle of this clearer conception of life, however, negative powers begin growing; they receive strong stimuli both from irrationalistic theses of the young Rousseau which greatly influenced further developments, particularly the German philosophy of history and its sophistic revaluation of all values, and from moral dualism of German idealistic philosophy in the conception of state (Hegel) and, finally, from parallelly existing economic dualism. Instinct, primary drive, rude roughness is placed against and above reason, law of the strong hand

against morals. This unsurmountable contradiction of the two diametrically different conceptions of life gradually grew stronger until it tragically culminated in the two world wars.

With all our modern endeavor, we gave support to the positive, progressive and humanistic powers, and therefore Czechoslovakia could have been considered again, in 1918, as a free and well-developed nation. Consequently, Czechoslovakia did not arise as some artificial state (Kunststaat, as it was named by Golo Mann), but as a philosophically and historically conscious counterbalance against monarchistic, autocratic and totalitarian conceptions. In the last period, decreases took place also with us, but the Slovak national insurrection in 1944 and the post-January development in 1968 reconfirm our positive and progressive philosophy of history. Even today, in the federal arrangement of the state, the national question in Czechoslovakia cannot be understood isolationistically and separatistically, but as a mutual completion and enrichment. Since our national revival the national problem was always solved in harmony with international needs, and we take for the highest criterion cultural, moral, social and universal values, to which we subordinate — in contradistinction to other, even big nations — every nationalism. Czechoslovak philosophy of history will continue following these ideals.